

ДАХНОВА

Олена Євгенівна
elenadakhnova@gmail.com

УДК 369.044.1

МОНІТОРИНГ СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

MONITORING OF SOCIAL SAFETY'S STATE IN UKRAINE

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного
університету

У статті досліджені індикатори соціальної безпеки України за період 2014-2017 рр.. Розраховано загальний рівень соціальної безпеки України. Визначені загрози соціальній безпеці. Надані пропозиції щодо основних напрямів соціальної політики в сучасних економічних умовах.

В статье исследованы индикаторы социальной безопасности Украины за период 2014-2017 гг.. Рассчитан общий уровень социальной безопасности Украины. Определены угрозы социальной безопасности. Даны предложения по основным направлениям социальной политики в современных экономических условиях.

In the article the indicators of social security of Ukraine for the period 2014-2017 are explored. The general level of social security of Ukraine is calculated. Threats to social security are identified. The main directions of social policy in the current economic conditions are proposed.

Ключові слова: соціальна безпека, індикатори безпеки, якість життя, доходи населення, середньомісячна зарплата, рівень зайнятості населення, рівень злочинності, соціальна політика

Ключевые слова: социальная безопасность, индикаторы безопасности, качество жизни, доходы населения, среднемесячная зарплата, уровень занятости населения, уровень преступности, социальная политика

Keywords: social safety, indicators of safety, quality of life, household income, average monthly wages, employment, criminality, social policy

ВСТУП

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується нестійкою динамікою та загостренням соціально-економічних проблем, що приводять до зменшення добробуту домогосподарств та погіршення якості життя населення. Запорукою зміцнення економічного потенціалу України, підтримання відповідного рівня її соціально-економічної безпеки є активізація зусиль щодо посилення соціальних гарантій, захисту прав громадян, фізичне та моральне здоров'я нації. Саме тому необхідною стає своєчасна діагностика стану соціальної безпеки, виявлення реальних і потенційних загроз та пошук шляхів подолання проблем у соціальній сфері України.

Останнім часом у наукових публікаціях таких вчених, як В.К. Антошкін, О.В. Гаращук [1], М.А. Кальницька [4, 5], О.П. Коваль [6, 7], О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова [11] та ін., розглядаються сутність та структура соціальної безпеки, а також динаміка її показників в Україні в умовах глобалізаційних змін. Вагомий внесок у роз'яснення та уточнення терміну «соціальна безпека» зробив О.П. Коваль, який зазначає, що термін «соціальна безпека» в розумінні дослідників зазвичай має два трактування: традиційне (відсутність загроз для соціуму) та альтернативне (відсутність загроз з боку соціуму). Обидва види соціальних загроз щільно пов'язані одна з одною, при цьому одна породжує іншу, утворюючи замкнене коло. Але при цьому первинною слід вважати соціальну

безпеку для соціуму [7, с. 64].

Незважаючи на численність наукових праць із зазначеної проблематики, залишається потреба у постійному моніторингу індикаторів соціальної безпеки, як найважливішої складової економічної безпеки держави.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні сучасного стану індикаторів соціальної безпеки України, виявленні загроз та пошук шляхів подолання проблем у соціальній сфері України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження виступають наукові праці вітчизняних фахівців у сфері соціально-економічної безпеки, а також звітність Державної статистичної служби України, Державної казначейської служби України та інших державних органів влади. При проведенні дослідження використані методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основним нормативно-правовим документом, що регламентує здійснення моніторингу стану економічної безпеки в цілому та соціальної безпеки зокрема, є Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 [10].

Соціальна безпека визначається як стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни [10].

Відповідно до Методичних рекомендацій до складу показників, що дозволяються оцінити стан

соціальної безпеки, входять 15 індикаторів (двох типів: «С» є показником-стимулятором, тобто наявний пря-мий зв'язок між показником-стимулятором та інтегра-льною оцінкою; «В» є дестимулятором, коли між по-казником-дестимулятором та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок), кожний з яких має свій ваговий коефіцієнт (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників оцінки стану соціальної безпеки України [10]

№	Індикатор	Ваговий коефіцієнт індикатора	Тип індикатора
1	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	0,0911	В
2	Відношення середньомісячної номінальної зарплати до прожиткового мінімуму на 1 працездатну особу, разів	0,0857	С
3	Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	0,0808	С
4	Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	0,0803	В
5	Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	0,0838	В
6	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП	0,0651	С
7	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	0,0610	С
8	Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0,0583	В
9	Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0,0583	В
10	Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, % до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років (охоплення дітей середньою освітою)	0,0544	С
11	Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітнього року, %	0,0847	В
12	Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	0,0529	В
13	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	0,0823	С
14	Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	0,0612	В
15	Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної зарплати, разів	-	В

Змістовний аналіз наведених показників проведено у дослідженні О.П. Ковалю, який пропонує розбити індикатори на чотири групи під умовними назвами «індикатори соціальної безпеки», «індикатори якості життя», «індикатори гуманітарної безпеки» та «інші індикатори» [6, с. 116]. Вчений висловлює думку про те, що набір індикаторів соціальної безпеки здебільшого залежить від авторського трактування її сутності. Наразі відсутня система індикаторів, які могли б використовуватись для адекватної та ефективної оцінки рівня соціальної безпеки як в традиційному, так й в альтернативному розумінні цього терміну, тоді як потреба в них є очевидною та безспірною з огляду на забезпечення сталого розвитку вітчизняного суспільства [6, с. 119].

На підставі інформації, оприлюдненої на офіційному сайті Державної статистичної служби України, Державної казначейської служби України та інших державних органів влади, здійснено розрахунки індикаторів соціальної безпеки України за період 2014-2017 рр..

Аналізуючи отримані результати та порівнюючи фактичні значення індикаторів з оптимальними, слід відзначити, що оптимальне значення спостерігалось

лише за двома показниками таким, як відношення середньомісячної номінальної зарплати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу та співвідношення загальних доходів 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення. Хоча при цьому, слід зауважити, що в розрахунках брали участь номінальні показники, які не відображають реальний або фактичний стан доходів населення.

У задовільному стані протягом досліджуваного періоду знаходилися чотири показники: частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 % медіанного рівня загальних доходів; обсяг видатків зведеного бюджету на освіту; охоплення дітей середньою освітою; рівень зайнятості населення у віці 15-70 років; відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної зарплати. Щодо останнього показника, то варто зауважити, що він розраховувався виходячи не із реальної вартості 1 кв. м. загальної площі житла, а виходячи із показників опосередкованої вартості спорудження житла, затверджених Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [8].

Таблиця 2

Значення індикаторів соціальної безпеки України за 2014-2017 рр. [розраховано за [2, 3, 8, 9]]

Показник	Оптимальне значення	2014	2015	2016	2017
1. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75% медіанного рівня загальних доходів, %	18	19,9	22,2	20,2	н/д
2. Відношення середньомісячної номінальної зарплати до прожиткового мінімуму на 1 працездатну особу, разів	3	2,86	3,05	3,51	4,22
3. Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	2	1,6	1,46	1,47	1,38
4. Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	4,5	6,2	4,5	4,2	5,4
5. Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	20	52,9	54	52,7	50,1
6. Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % ВВП	7	3,65	3,59	3,16	3,43
7. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % ВВП	7	6,389	5,77	5,43	5,96
8. Чисельність ВІЛ-інфікованих осіб з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0	45,1	37,2	40,2	н/д
9. Чисельність хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення	0	59,6	56	54,8	н/д
10. Загальна чисельність учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, % до загальної чисельності постійного населення у віці 6-17 років	80	77,84	77,36	77,52	н/д
11. Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня до фонду оплати праці за грудень звітного року, %	0	2,1	7	4,4	3,4
12. Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	1000	1237	1322	1367	н/д
13. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	60	56,6	56	56,3	56,1
14. Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	0	16,64	21,76	19,46	14,81
15. Відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної зарплати, разів	1-1,5	1,58	1,79	1,63	1,35

Решта індикаторів свідчать про небезпечний або критичний стан соціальної безпеки. Так, найбільш загрозлива ситуація спостерігається у сфері охорони здоров'я – всі 3 показники, що характеризують безпеку для здоров'я населення (обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я; чисельність ВІЛ-інфікованих осіб та хворих на активний туберкульоз із діагнозом, що встановлений уперше в житті), протягом всього досліджуваного періоду знаходяться на критичному рівні.

Ще два показника, які характеризують якість життя населення – частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств та співвідношення середньомісячної заробітної плати у

країнах ЄС та в Україні, перебувають навіть за межами критичного рівня.

Отже, отримані значення за кожним індикатором соціальної безпеки дозволяють розрахувати в цілому рівень соціальної безпеки та визначити її стан за період 2014-2016 рр.. Визначення інтегральної оцінки рівня соціальної безпеки відповідно до Методичних рекомендацій [10] здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, що визначають ступінь внеску кожного показника в інтегральний індекс безпеки, та нормування індикаторів за шкалою від 0 до 1 або у відсотках. Розрахований таким чином рівень соціальної безпеки України за 2014-2016 рр. подано у табл. 3.

Таблиця 3

Стан соціальної безпеки України за 2014-2016 рр.

Роки	2014	2015	2016
Рівень соціальної безпеки, %	51,30	47,86	49,89
Стан соціальної безпеки	незадовільний		

Оцінюючи стан соціальної безпеки за аналізований період, відзначимо, що протягом останніх років рівень соціальної безпеки знаходиться в інтервалі від 51,3 % до 47,86 %, що свідчить про її незадовільний стан та наявність соціальних загроз, які потребують адекватного реагування з боку держави.

ВИСНОВКИ

Моніторинг індикаторів соціальної безпеки за період 2014-2017 рр. дозволяє стверджувати, що забезпечення гідного рівня життя населення було і залишається найгострішим питанням українського суспільства. Основними соціальними викликами і загрозами виступають критичний стан сфери охорони здоров'я, низький рівень доходів населення, нераціональність структури доходів і витрат населення тощо. Отже, подолання та мінімізація соціальних небезпек має бути головним пріоритетом державної соціальної політики, основними напрямками якої повинні бути: соціальний захист населення, поліпшення структури доходів і витрат домогосподарств, сприяння соціально-демографічному розвитку, регулювання ринку праці й соціально-трудових відносин, забезпечення нормального рівня та якості життя населення, впровадження підходів соціального партнерства у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гарашук О.В. Соціальна складова національної безпеки та сталого розвитку в умовах глобалізації // Економічний аналіз. – 2017. – №1. – С. 28-34.
2. Державна казначейська служба України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
3. Державна служба статистики. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Кальницька М.А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 17. – С. 566-571.
5. Кальницька М.А. Структура соціальної безпеки та динаміка її показників в Україні // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. – Вип. 25. – Ч. 2. – С. 66-71.
6. Коваль О.П. Огляд існуючих підходів до оцінки рівня соціальної безпеки // Стратегічні пріоритети. – 2016. – №3 (40). – С. 115-120.
7. Коваль О.П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека» // Стратегічні пріоритети. – 2016. – №2 (39). – С. 58-65.
8. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua>
9. Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
11. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. – К.; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 184 с.